

AĞIZ ATLASLARININ HAZIRLANIŞINDA SÜREÇ, YÖNTEM VE TEKNİKLER: FLAMAN AĞIZ ATLASLARI ÖRNEĞİ¹

Nihal ÇALIŞKAN*

Özet

Ağız atlasları, dilde varyasyonu çeşitli dilbilimsel değişkenlerin coğrafi dağılımına göre gösteren haritalardır. İlk atlaslar Batı dillerinden hareketle 19. yüzyılın başlarında ortaya konmuştur. O tarihten bugüne kadar gerek geniş bölge gerekse dar bölge atlası olarak nitelendirebileceğimiz pek çok atlas hazırlanmış; günümüzde ise özellikle dijital ortamda kaydedilen gelişmelere paralel olarak elektronik erişime ve sorgulamaya uygun yeni nesil atlaslar ortaya çıkmıştır. Ağız atlasları alanındaki bütün bu gelişmelere rağmen Türkiye Türkçesinin ağız atlası henüz hazırlanabilmiş değildir. Bu çalışmada Türkiye Türkçesi için yapılacak ağız atlası çalışmalarında yararlanılabileceği amacıyla, yeni nesil olarak nitelendirilebilecek atlas projelerinden Flaman ağız atlasları üzerinde durulacak, bunlardan söz dizimini esas alan atlasın hazırlanışındaki süreç, yöntem ve teknikler ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ağız atlasları, ağızlar, Flaman ağız atlasları.

THE PROCESS, METHODS AND TECHNICS IN COMPILING DIALECT MAPS: THE CASE OF DUTCH DIALECT ATLASES

Abstract

Dialect maps show the geographical distribution of linguistic variables. First atlases on European languages were published at the beginning of the 19th century. Since then, many atlases have been revealed at both national and regional level. Contemporarily the so called new age atlases are being compiled in parallel with the advances in digital sciences. In spite of this progress in dialect mapping, the Dialect Atlas of Turkish has not been compiled yet. This study aims to introduce one of the new-age atlas projects, Dutch Dialect Atlases, and particularly deals with the process and methods of the Syntactic Atlas of Dutch Dialects to guide the scholars who will undertake the future Dialect Atlas of Turkish.

Keywords: Dialect maps, dialects, Dutch dialect atlases.

Ağız atlasları; bir dilde ses, biçim, söz dizimi, söz varlığı gibi düzeylerde gerçekleşen sistemli farklılıkları coğrafi dağılım bakımından değerlendiren haritalar biçiminde tanımlanabilir. İlk ağız atlasları, diyalektoloji çalışmalarının bilimsel bir disiplin hâline geldiği 19. yüzyılın sonlarından itibaren hazırlanmaya başlanmıştır. Bu ilk atlaslar arasında Wenker'in 1880'lerde başladığı; ancak basımı 1926'dan önce gerçekleşemeyen **Sprachatlas**'ı, Gillieron ve öğrencisi Edmont'un değerlendirmelerini fasiküller hâlinde yayımladıkları **Atlas Linguistique de France** (1902–1910)'ı, Karl Jaberg ve **Jakob Jud**'un **Sprach und Sachatlas Italiens und**

¹ Bu çalışma 30 Eylül-1 Ekim 2010 tarihleri arasında Sakarya'da gerçekleştirilen III. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı'nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Yrd. Doç. Dr.; Yıldırım Beyazıt Üni., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, caliskanihal@hotmail.com.

der Südschweiz (1928-1940)'i sayılabilir. Adı geçen çalışmalar, özellikle Cermen ve Romen dillerinin konuşulduğu bölgelerdeki dil bilimciler tarafından yürütülmekle birlikte süreç içinde Slav dilleri, Japonca, Çince, Amerikan İngilizcesi gibi dilleri inceleyen ağız atlasları da hazırlanmıştır (www.britannica.com/EBchecked/topic/161156/dialect). Ancak diyalektoloji alanındaki gelişmeler doğrultusunda bugün artık bu ilk çalışmaların yapıldığı dillerin de tekrar değerlendirildiği yeni nesil atlaslar diyebileceğimiz çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu bildiride, yeni nesil atlaslar arasında sayılabilecek Flaman Ağız Atlasları üzerinde durulacak; süreç, yöntem ve tekniklere odaklanılarak atlasların tanıtımı yapılacaktır.

Flamanca Ağız Atlasları:

1. Reeks Nederlandse Dialectatlassen (Reeks Flaman Ağız Atlası, RND): Flaman ağız atlaslarının ilkidir. Atlasın hazırlanması için veri toplama çalışmaları Edgard Blancquaert tarafından 1921'de başlatılmış; Blancguert'in 1964'te vefatı üzerine Willem Pée tarafından devam ettirilmiştir. Atlas, 1925-1982 yılları arasında peyderpey basımı yapılan 16 ciltten oluşmakta; Flamanca'nın ses bilgisi, biçim bilgisi ve söz dizimi özellikleri bakımından Hollanda'da, Belçika'nın kuzeyinde, Fransa'nın kuzeyinde ve Almanya / Bentheim'daki dağılımını incelemektedir. Atlas, 1956 yerleşim biriminde 2-5 kaynak kişiden görüşme yoluyla elde edilen verilerin çözümlenmesi sonucu oluşturulmuş; veriler IPA kullanılarak yazıya geçirilmiştir (<http://www.let.rug.nl/~heeringa/dialectology/atlas/rnd/>).

2. Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (Flaman Ağızları Fonolojik Atlası, FAND): Atlasla ilgili veri toplama çalışmaları 1980 yılında Goeman-Taeldeman-Van Reenen Projesi (GTRP) ile başlamıştır (<http://www.meertens.knaw.nl/projecten/mand/GTRPdata.html>). Gent Üniversitesi (University of Ghent), Leuven Üniversitesi (Katholieke Universiteit van Leuven), Amsterdam Hür Üniversitesi (Vrije Universiteit Amsterdam), Fryske Akademisi (Fryske Academy-KNAW) ve Groningen Üniversitesi Flamanca Enstitüsü (Nedersaksisch Instituut of the University of Groningen)'nün iş birliğiyle gerçekleştirilen proje, Hollanda'da Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen), Belçika'da Toplu Bilimsel Araştırma Fonu (het Fonds voor Kollektief Wetenschappelijk Onderzoek) aracılığıyla finanse edilmiştir. Tarihi ses bilgisine odaklanan atlas 1998 (I), 2000 (II, III) ve 2005 (IV) yılında olmak üzere dört cilt hâlinde basılmış olup bu atlasta sırasıyla kısa vokalizm, açık hecede kısa vokaller, uzun vokaller ve diftonglar ile konsonant konusu ele alınmaktadır.

Atlasın temelini oluşturan 1.000.000 kelimelik GTR veri tabanına, 1980-1995 yılları arasında Hollanda ve Belçika'nın Flaman Bölgesi'nde konuşulan 612 ağız kaynaklık etmiştir. Kaynak kişi seçiminde 50-75 yaş arası, orta sınıfa mensup yerel halktan kişiler tercih edilmiştir.

Kaynak kişilerin cinsiyet bakımından dağılımında, genel nüfus oranlarıyla paralellik arz etmesi prensibi gözetilmiştir. Büyük ölçüde ad ve eylemlerin, bunun yanı sıra 22 cümle ile 106 sıfat grubunun yer aldığı 1876 maddelik anket formundan elde edilen veriler teybe kaydedilmiş, kayıtlar Uluslararası Fonetik Alfabe (IPA) kullanılarak transkribe edilmiştir. Transkripsiyonlar Keyboard IPA / K-IPA (Klavye IPA'sı) adı verilen bir yazılımla bilgisayara aktarılmıştır. Söz konusu işlemleri yapacak ekip, Profesör Van Reenen tarafından eğitilmiş, eğitimde Chapman'ın Uygulamalı Fonetige Giriş (Introduction to Practical Phonetics) adlı çalışmasından uyarlanan bir rehber kullanılmıştır. Bütün veri tabanının yaklaşık % 40'ı Van Houten ve Van Vliet adlı iki araştırmacı tarafından güvenilir biçimde dijital ortama aktarılmıştır. Atlasın dayanağını oluşturan veri tabanına çevrimiçi olarak <http://www.meertens.knaw.nl/projecten/mand/> adresinden ulaşmak mümkündür.

3. Morfologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (Flaman Ağzları Morfolojik Atlası, MAND)²: Atlas, yukarıda adı geçen GTRP kapsamında toplanan verilere dayanmaktadır. Atlasın 2005'te basılan ilk cildi 176 harita ile "çoğul yapma, küçültme, cinsiyet" konularını; 2009'da basılan ikinci cildi "sıfatlarda karşılaştırma ve derecelendirme, iyelik zamirleri (benimki, seninki...), özne zamirleri (ben, sen...), nesne zamirleri (bana, sana...), zayıf ve güçlü fillerin geniş ve geçmiş zamandaki biçimleri, sıfat-fiil öneki, güçlü fillerin kök şekilleri" konularını içermektedir. Atlası <http://www.meertens.knaw.nl/projecten/mand/> adresinden erişilebilmektedir.

4. Syntactische Atlas van de Nederlandse Dialecten (Flaman Ağzları Söz Dizimi Atlası, SAND):

Hedef: Atlasla ilgili hazırlık çalışmalarına, 2000 yılında Hollanda ve Belçikalı uzmanların iş birliğiyle hayata geçirilen bir proje ile başlanmıştır. Projenin başlıca hedefleri; Hollanda, Belçika ve Fransa'da konuşulmakta olan Flamancanın ağzlarını söz dizimi açısından incelemek üzere bir veri tabanı oluşturarak çevrimiçi ve basılı olmak üzere ağız atlası hazırlamaktır. Söz konusu atlasın hazırlanış sürecini şöyle özetlemek mümkündür:

Kaynak ve ekip: Proje için kaynak temin etme girişimleri Hans Bennis (Meertens Institute, Amsterdam, Royal Academy of Arts and Sciences), Hans den Besten (Linguistics Department, University of Amsterdam), Magda Devos (Dutch department, University of Gent), Johan Rooryck (French department, University of Leiden) ve Johan van der Auwera (University of Antwerp) tarafından yürütülmüştür. 1999 yılında yeterli kaynak sağlandıktan sonra çalışma

² Bu bölümdeki bilgiler, atlasın çevrimiçi sunumunun yer aldığı <http://www.meertens.knaw.nl/sand/> adresinden ve Sjef Barbiers ve Hans Bennis'in "The Syntactic Atlas of the Dutch Dialects" başlıklı makalesine dayanmaktadır.

ekibi oluşturulmuş, Sjef Barbiers (Meertens Institute) ekip lideri olarak belirlenmiştir. Belçika'dan Guido Vanden Wyngaerd da projenin ilk safhasında Barbiers'in yardımcısı olarak seçilmiştir. Araştırma ekibinde 6 doktora öğrencisi yer almıştır. Ancak ekip elemanlarının tek merkezde ya da yakın birimlerde olmayışı, çalışmanın kontrolü açısından güçlükler doğurmuş; zaman, maddi kaynak gibi hususlarda da proje önerisinin revize edilmesi gerekmiştir.

Teori: Söz dizimi açısından ağız incelemesi çalışmalarının geçmişi oldukça yenidir. Bu konudaki ilk çalışmalar da temelde ses bilgisi, bir ölçüde de şekil bilgisiyle ilgili özellikleri değerlendirmek üzere derlenen malzemenin hareketle yapıldığı için eksik kalmıştır. Bu eksiklikler, araştırmacının saha çalışması sırasında tesadüfi biçimde elde ettiği verilerle desteklenmeye çalışılsa da sistematik bir inceleme ve buradan yola çıkarak betimleyici genellemeler yapma konusunda yetersiz kalmıştır. Ancak Evrensel Dil Bilgisi ve Tipolojik Dil Bilimi alanındaki çalışmalarla söz diziminin odak noktası hâline gelmesiyle birlikte bu alandaki çalışmalar da hız kazanmıştır. Evrensel Dil Bilgisi kapsamında, diller arasında ortak prensipler olduğu (sözgelimi cümlede özne bulunması), ancak bu prensiplerin işleyişinin bir dilden diğerine farklı parametreler oluşturduğu (sözgelimi bazı dillerde öznenin cümleden düşürülmesi, Ör.: Türkçe) esasına dayanan Prensipler ve Parametreler Teorisi, dil içi varyantlaşmanın da bu perspektiften ele alınması sonucunu beraberinde getirmiştir. Benzer biçimde diller arasında ortak sınırlılık setleri bulunduğu; fakat bu sınırlılıkların ortaya çıkış derecesi (ranking) bakımından farklılık gösterdiğini savunan Optimallik Teorisi de belli bir özelliğin ağızlarda ne oranda temsil edildiğini incelemek açısından araştırmacıları tetiklemiştir. Diller arasındaki farklılıkların yapı ve limitlerini belirlemeye çalışan tipolojik dil bilimi çalışmaları da söz konusu yapı ve limit farklılıklarını dil içi varyantlarda arama konusunda ufuk açıcı olmuştur. Böylece son yüzyılın dil bilimi teorisi alandaki gelişmeleriyle şekillenen ağız söz dizimi çalışmaları, ortaya koydukları veriler ile kendilerini doğuran teorilerin geliştirilmesine de katkıda bulunur hâle gelmiştir (Kortmann, 190-194).

Flaman Ağızları Söz Dizimi Atlası'nın hazırlanması sürecinde de adı geçen teorik yaklaşımlar belli ölçülerde etkili olmakla birlikte Hollandalı araştırmacı grubunun Evrensel Dil Bilgisi geleneğinden besleniyor olması, Belçikalı grubun ise meseleyi tipolojik dil bilimi perspektifinden ele alması zaman zaman bir dezavantaj olarak kendini göstermiştir. Bir taraftan her iki yaklaşımın da söz dizimi varyantları ve bu varyantların oranı, araştırmaya değer değişkenlerin neler olabileceği konusunda sunduğu teorik birikim olumlu bir durum olarak kendini gösterirken bir taraftan belli bir değişkenin önemi ya da değişkenin hangi özelliklerinin öncelikli olduğu gibi konular ciddi tartışmalara yol açmıştır.

Atlasta yer alacak konuların belirlenmesi: Bir ağız atlası hazırlarken öncelikli olarak ele alınması gereken meselelerden biri de hiç şüphesiz atlasta hangi konuların ele alınacağıdır. Bu durum Flaman Ağızları Söz Dizimi Atlası için de geçerli olmuştur. Çalışmanın başlangıcında, ilgili literatürün Flamanca söz diziminde varyantlaşmaların sıklıkla gözlemlendiği yapılarla ilgili ortaya koyduğu birtakım veriler bulunmaktadır. Atlas çalışmalarına katılan uzmanlar bu verilerin yanı sıra söz dizimsel varyantlaşma alanındaki literatürü de tarayarak konu alanları oluşturmuşlar; bunlar arasından teorik açıdan önem taşıyan aşağıdaki dört konu üzerinde uzlaşmışlardır: cümlenin sol kanadı, cümlenin sağ kanadı, olumsuzluk ve nicelik belirleyicileri ile zamir gönderimi. Bu şekilde önceden konu belirlemenin, söz diziminde görülen çok sayıdaki varyantlaşma içinden seçim yapma ve seçilenlere odaklanma gibi avantajları olmuştur. Önceden konu belirleme işi ilgili literatürün ve konu uzmanlarının titiz çalışmalarıyla yapıldığı için önemli konuların dışarıda bırakılması, göz ardı edilmesi gibi riskler en aza indirilmiş; bunun yanı sıra saha araştırmasında varyantlaşma gözlemlenemeyeceği ya da varyantlaşmanın sınırlı olacağı konulara girilmeyerek tasarruf edilmiştir. Bu yöntem, araştırmacılara da daha teorik konular üzerine yoğunlaşma fırsatı vermiştir.

Veri toplama: Projenin veri toplama süreci envanter çıkarma, pilot çalışma, saha çalışması, telefon görüşmeleri olmak üzere dört aşamadan oluşmuştur. Envanter çıkarmak üzere başvuru literatür, aynı zamanda geniş kapsamlı bir ağız söz dizimi bibliyografyası oluşturulmasını da sağlamıştır. Bu aşamada özellikle ağız konuşuru olan dil bilimcilerle yapılan görüşmeler de, önemli bir bilgi kaynağı oluşturmuştur.

Envanter aşamasından sonra önceden belirlenen söz dizimi varyantlarının coğrafi dağılımı hakkında genel bir fikir edinmek ve görüşme sırasında kaynak kişilerden talep edilecek çeşitli görevler (cümle tamamlama, verilen bir cümleyi kendi ağzında ifade etme vb.) konusunda bir ön hazırlık yapmak üzere posta yoluyla dağıtılan bir araştırma formu dağıtılmıştır. Formda çeviri, dolaylı-göreceli dil bilgisi hükümleri verme, boşluk doldurma, tamamlama, soru sorma, resim yorumlama esasına dayalı olarak hazırlanan 424 test cümlesi yer almaktadır. Form, Meertens Intitute aracılığıyla sosyal değişkenler gözetilmeksizin kaynak kişilere gönderilmiştir. Pilot çalışmada 368 kaynak kişiden 156,000 soru-cevap çifti elde edilmiştir. Bu veriler, saha araştırmasının tasarımını da etkilemiş, sözgelimi belli bir bölgede söz dizimsel varyantlaşmaya rastlanmayan konular, o bölgeyle ilgili saha araştırmasından çıkarılmıştır. Anket postalama, yüz yüze görüşme yöntemine göre daha çok veri toplanmasına imkân verdiği, karmaşık cümlelerin anlaşılmasında kaynak kişiye yeniden okuma fırsatı sunduğu, daha az zaman ve kaynak gerektirdiği için avantajlı olmuştur. Bununla birlikte anket sonuçlarını değerlendiren ekibin

proje kapsamındaki bütün ağızlara vakıf olması mümkün olmadığından kaynak kişilerin test cümleleriyle ilgili değerlendirmelerinin ses ya da şekil bilgisi gibi söz dizimini ilgilendirmeyen birtakım alanlardaki özelliklerden etkilenip etkilenmediğini belirleme gücü doğmuştur. Bunun yanı sıra kaynak kişilerin el yazısında söz dizimi açısından önem taşıyabilecek bazı seslere yer vermemesi ihtimali de bir sorun oluşturmuştur. Anket yoluyla elde edilen veriler yüz yüze görüşmelerde elde edilen verilerle büyük ölçüde benzerlik taşımaya rağmen çok açık farklılıklar olduğu kimi alanlar da gözlemlenmiştir.

Saha araştırmasında Hollanda, Belçika ve Fransa'da 267 yerleşim biriminde her bir kaynak kişi ile yaklaşık 1,45 saat süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yerleşim birimlerinin seçiminde coğrafi denge ve muhtemel varyantların miktarı gibi ölçütler esas alınmıştır. Buna bağlı olarak Belçika'dan ve Flamanca'nın yayıldığı alanın doğu sınırındaki geçiş bölgesinden daha çok yerleşim birimi alınmıştır. Her yerleşim biriminde en az iki kaynak kişiye başvurulmuştur. Kaynak kişiler; 55-70 yaş arasında olma, görüşmenin yapıldığı yerde doğup büyüme, 7 yıldan daha uzun süreyle yerleşim biriminden uzak kalmama, aktif ağız konuşuru olma, yükseköğrenim görmeme ölçütleri esas alınarak belirlenmiştir. Bu kriterler, elde edilen verilerin sosyolengüistik bir analize tabi tutulmasını güçleştirirken özellikle belli bir ağzın zayıf olduğu bölgelerde yeterli kaynak kişi bulmayı da zorlaştırmıştır. Görüşmede nasıl bir metot takip edileceği konusu da uzun tartışmalara yol açmıştır. Hollandalı ekipte yer alan Standart Flamanca konuşuru saha araştırmacılarının ağızlara aşına olmayışı; kaynak kişilerden elde edilen verilerin ağız özelliği açısından kalitesini değerlendirememeleri, kaynak kişinin araştırmacının etkisiyle Standart Flamanca'ya yönelmesi gibi ihtimalleri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle her birimde önce araştırmacı bir kaynak kişi ile görüşmüş, daha sonra bu kaynak kişinin ikinci kişiyle görüşmesi sağlanmıştır. Belçikalı saha araştırmacıları ise kendileri de ağız konuşuru olduğu için bu yöntemi uygulamamışlardır. Fakat bir tedbir olarak bu araştırmacıların da her yerleşim biriminde en az iki kaynak kişiyle görüşmesi prensibi benimsenmiştir.

Veri toplamanın son aşaması telefon görüşmeleri olmuştur. Yüz yüze görüşmeler sırasında kimi zaman soruların ortam uygun olmadığı için bazı sorular atlanmış ya da sorular beklenen ölçüde cevaplanamamıştır. Bu da test cümlelerinin bütünüyle ilgili eksiksiz bilgi toplanamamasını beraberinde getirmiştir. Bu olumsuzluk telefon görüşmeleriyle telafi edilmiştir.

Verileri işleme: Hollandalı araştırmacılar görüşme yoluyla elde edilen verileri dijital teyp kaydedici (DAT Recorder) adıyla bilinen cihazlar yardımıyla, Belçikalı araştırmacılar ise kaset ile kaydetmişlerdir. Dijital kaydedici ile yapılan kayıtlar bilgisayar ortamına aktarıldığında yüksek ses kalitesi sağlamakta, bu kayıtlardan hareketle ses bilgisine yönelik incelemeler de

yapılabilmektedir. Aynı durum kasetle yapılan kayıtlar için geçerli değildir. Ancak çalışmanın söz dizimi odaklı olması sebebiyle bu hususun farklılık yaratmayacağı kanaatine varılmıştır.

Transkripsiyonda Amsterdam Üniversitesi'nden Paul Boersma ve David Weenink tarafından geliştirilen, katılımcıların konuşmalarını da ayırt edebilme özelliği taşıyan PRAAT adlı bir yazılım kullanılmıştır. Transkripsiyonu yapılan veriler, söz dizimi incelemelerini etkilemeyecek biçimde ses ve şekil bilgisi gibi ağız özelliklerinden arındırılarak Standart Flamancaya uyarlanmıştır. Şekil bilgisiyle ilgili özelliklerden söz dizimini ilgilendirenler ise korunmuştur. Bu şekilde oluşturulan veri tabanına <http://www.meertens.knaw.nl/projecten/sand/sandeng.html> adresinden erişim mümkündür.

Atlasın basımı: Proje önerisinde ilk hedef olarak modern Flamancanın ağızlarını söz dizimi açısından inceleyen bir atlas basılması bulunmakla birlikte, süreç içinde çevrimiçi olarak sunulacak bir atlasın farklı araştırmacılara da inceleme yapma fırsatı vereceği düşüncesi ağır basmıştır. Ancak konuyla ilgilenmeye yeni başlayanlar için bir giriş olacağı düşünülerek en dikkat çekici ağız özelliklerinin ele alındığı iki ciltlik bir basım yapılmıştır. Atlasın Sjef Barbiere, Hans Bennis, Gunther De Vogelaer, Magda Devos, Margreet van der Ham tarafından hazırlanan ilk cildi 2005; Sjef Barbiere, Johan van der Auwera, Hans Bennis, Eefje Boef, Gunther De Vogelaer, Margreet van der Ham tarafından hazırlanan ikinci cildi ise 2008'de Amsterdam University Press tarafından yayımlanmıştır.

Kaynaklar

A. Atlaslar

Goossens, Jan, Johan Taeldeman, Geert Verleyen (1998). *Fonologische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel I: Het korte vocalisme*. Koninklijke Academie Voor Nederlandse Taal En Letterkunde.

Goossens, Jan, Johan Taeldeman, Geert Verleyen (2000). *Fonologische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel II-III: Deel II: De Westgermaanse korte vocalen in open syllaben. Deel III : De Westgermaanse lange vocalen en diftongen*. Koninklijke Academie Voor Nederlandse Taal En Letterkunde.

Chris De Wulf, Johan Taeldeman, Jan Goossens (2005). *Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten. Deel IV: De consonanten*. Gent.

Georges de Schutter, Boudewijn van den Berg, Ton Goeman, Thera de Jong (2005). *Morfologische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel I: meervoudsvorming bij zelfstandig naamwoorden, vorming van verkleinwoorden, geslacht bij zelfstandig*

naamwoord, bijvoeglijk naamwoord en bezittelijk voornaamwoord. Amsterdam University Press.

Oele Koornwinder, Ton Goeman, Piet van Reenen, Marc van Oostendorp, Boudewijn van den den Berg (2009). *Morfologische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel II: de trappen van vergelijking van adjectieven, de bezittelijke voornaamwoorden (ook zelfstandig), de persoonlijke voornaamwoorden (onderwerp), de persoonlijke voornaamwoorden (object), de uitgangen van de tegenwoordige en verleden tijd van het sterke en zwakke werkwoord, het ge-prefix van het voltooid deelwoord, en de stamvormen van sterke werkwoorden.* Amsterdam University Press.

Sjef Barbiers, Hans Bennis, Gunther De Vogelaer, Magda Devos, Margreet van der Ham (2000). *Syntactische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel I: Pronomina, congruentie en vooropplaatsing (kaarten + commentaar).* Amsterdam University Press.

Sjef Barbiers, Johan van der Auwera, Hans Bennis, Eefje Boef, Gunther de Vogelaer, Margreet van der Ham (2009). *Syntactische atlas van de Nederlandse dialecten. Deel II: Hulpwerkwoorden, werkwoordsclusters en negatie.* Amsterdam University Press.

B. Diğer Kaynaklar

Bernd Kortmann. “New Prospects for the Study of English Dialect Syntax: Impetus from a syntactic theory and language typology”. *Syntactic Microvariation*, Ed. Sjef Barbiers, Leonie Cornips, Susanne van der Kleij. Meertens Institute, Amsterdam, ISBN: 9070389673. (Elektronik Kitap)

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/161156/dialect>

<http://www.let.rug.nl/~heeringa/dialectology/atlas/rnd/>

<http://www.meertens.knaw.nl/projecten/mand/>

<http://www.meertens.knaw.nl/projecten/mand/GTRPdatata.html>

<http://www.meertens.knaw.nl/sand/>

Sjef Barbiers, Hans Bennis. “The Syntactic Atlas of Dutch Dialects: A discussion of choices in the SAND Project)”. *Syntactic Microvariation*, Ed. Sjef Barbiers, Leonie Cornips, Susanne van der Kleij. Meertens Institute, Amsterdam, ISBN: 9070389673. (Elektronik Kitap)